

В. БАРАТУРА

СУТЬ

М-р ВОЛОДИМИР БАРАГУРА

СУТЬ І ЗАВДАННЯ
ЛІТЕРАТУРНОЇ КРИТИКИ

Відбитка з „Нашої Культури“ 1935 р. кн. 7.

ВАРШАВА
Друкарня Синодальна
1 9 3 5

344.

16,10
БІБЛІОТЕКА «НАШОЇ КУЛЬТУРИ»

М-р ВОЛОДИМИР БАРАГУРА

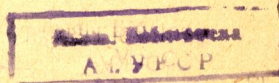
СУТЬ І ЗАВДАННЯ
ЛІТЕРАТУРНОЇ КРИТИКИ

Відбитка з „Нашої Культури“ 1935 р. кн. 7.

В. Баргура

ВАРШАВА
Друкарня Синодальна
1935

Ш 72 (234)

Ленинградский государственный университет
наук об образовании
199

СУТЬ І ЗАВДАННЯ ЛІТЕРАТУРНОЇ КРИТИКИ.

I. Літературна критика.

Критика має з одного боку не тільки пережити, відтворити й відчутти літературний твір, але також створити побіч авторової власну його концепцію, з другого ж боку має цей твір розслідити, в'яснити й оцінити. З природи речі належить отже літературна критика до двох царин: мистецтва й науки. Під цими двома кутами слід її розглядати. Крім цього має критика сповняти роль посередника між поетом - творцем і читачем - відборцем, вироблювати йому смак, сповняти роль дорадника - артиста та впливати на хід літератури.

Явища зовнішнього й внутрішнього світа не впливають на всіх однаково, хоч психічна конструкція всіх людей у своїх елементарних засадах однакова. Є окрема категорія людей, що йнакше, ніж інші, відчують світ, уміють доглядати в ньому те, що перед іншими закрите, словом—інакше, ніж загал, своїм своєрідним способом, багато інтенсивніше й сильніше реагують на явища зовнішнього й внутрішнього світу. Крім цього вони вміють представити необмежену й різнорідну многоту життєвих явищ у одноцілому, замкненому в собі синтетичному змисловому образі. Це категорія мистців. Від них вимагається вміння висловити свій духовний стан у відповідній мистецькій формі, бо істота мистецтва лежить у цьому, що оживляє й викликає в фантазії сприймача внутрішні переживання артиста. Людська душа прямує до того, щоб висловити свої почування, свій стан, свої ідеї назовні й зробити їх доступними для інших людей. Різнорідність засобів, що ними це осягається, спричинює, що є кілька родів мистецтва. Поет знаходить вираз для своїх думок, переживань і настроїв у поетичному слові. Поезія — це штука слова. Поет словом змушує нас пережити, бачити й вірити в те, що він нам представляє. Кожний літературний твір у своїх засадах — це відбитка

реального життя. Але це життя обсервує поет у своєрідний спосіб, при допомозі поетичної інтуїції. Заобсервовані при допомозі зміслового спостереження факти перепускає через призму власної творчої фантазії, що з них творить нові образи, та зіставляє їх у нову цілість. Поет переживає творива своєї фантазії з інтенсивністю реального пережиття, й надає їм одночасно реальну дійсність. Це т. зв. творчий процес. Цей процес може бути менш або більш досконалий. В найвищому ступні має його геній. Поет мусить зробити так само живим для інших те, що стає йому живо перед очима душі. Він мусить зробити свої переживання переживаннями свого читача чи слухача, словом — свого відборця. Він мусить вплинути на фантазію відборця й перенести на неї все те, що сам переживає. Артист змушує нас вірити в свій світ.

Одначе вражіння, зрозуміння, сила поетичного образу, інтенсивність почувань, вплив твору залежать не тільки від артиста, але також від відборця. І тут знову зустрічаємо явище, що не кожний однаково реагує на вражіння, які доставляє йому артистичний, у нашому випадку літературний твір. І тут є категорія людей, що сильніш, ніж інші, реагує на впливи літературного твору. Це категорія критиків. Отже, критик — це людина, що в відношенні до творів літератури відзначається сильнішою й живішою формою реакції, ніж звичайна культурна людина. Крім цього, критик має ще здібність прибирати ці свої переживання в спеціальну, досконалу форму. Бачимо отже, що психічна конструкція критика подібна до поетової. Праця критикова зовсім подібна до праці поетової, а можна сказати, що навіть трудніша. Критик мусить уміти настроюватися на найрізномірніші тони, бо в своїй діяльності має до діла з найрізномірнішими індивідуальностями, деколи з діаметрально різною психічною конструкцією. Залежно від характеру цієї конструкції та від характеру творчости поета мусить критик вдруге пережити те, що індивідуально пережив був автор. Праця критикова — це, отже, праця творча, — він знову береться за труд, що його виконав уже поет.

Але обсягом праці критик перевищує поета. Бо коли артист творить новий світ, користаючи з матеріалу, що йому доставляє життя й старається накинути цей світ сприймачеві, то критик мусить знати не тільки перетворений і створений поетом світ, але також мусить знати той матеріал, що ним послуговувався поет. Критик мусить не тільки вжитися в концепцію поета, зн. у його твір, але мусить також створити власну концепцію з матеріалу, що дав поетові принуку до написання твору. Вона може покриватися з поетовою, але може бути й інша.

Поет має до діла тільки з зовнішнім світом, із власною

індивідуальністю й сприймачем (хоч часто поет пише тільки „для себе“), критик мусить зустрітися ще крім того з чужою індивідуальністю, з індивідуальністю артиста, що відбилася в його творі. Критик пише й творить усе для когось, подібно як це в більшості випадків робить і поет. І так як поет — це посередник між публікою й тими проявами життя, що для звичайних людей безпосередньо недоступні, так само критик — це посередник між публікою й твором поета, що теж не для кожного може бути доступний у всіх своїх тайниках. Коли сприймач має трудність у зрозумінні твору, тоді критик своєю творчо-реконструктивною працею має йому допомогти розшифрувати душу поетову й поконати ці труднощі. Бо не кожний однаково відбирає інтенцію поетову: у одного вийде вона блідо, незрозуміло, у другого виступить виразно, ясно, згідно з заложеннями творця. Зрозуміти твір штуки може тільки той, хто зуміє пережити такі самі стани душі, які пережив мистець, той, хто в своєму житті змагався з тими самими проблемами, що доправили поета до створення артистичного твору. Щоб відчути як слід переживання автора, не можна прийняти того тільки пасивно: це вимагає активної праці фантазії та думки. А що не кожний може це зробити, то виручає його в цьому критик, що вдруге переживає поетові заміри й уже готове підсуває читачам.

Критик мусить зрозуміти конечність вибраної поетом точки погляду, щоб як слід перейнятися повагою завдань, що з неї випливають. Без цього критик не зрозуміє автора. Як довго критик не зрозуміє цієї конечности, що з неї виплила дана творчість, так довго буде фальшиво підставляти замість фактичного питання поета щось інше, щось, що поетові чуже, чого він не мав заміру представити. Доходить тоді до непорозуміння між критиком і поетом. Замість оцінювати питання таким, яким воно нам дане, яким займався поет, критик закидає йому, що не працював над чим іншим. Тоді мусить вийти непорозуміння, бо критик не розглядає того, що є, але шукає того, чого нема, а що він бажав би бачити. Він тоді не слідить того, як автор дану справу представив, тільки завдає собі питання, чому автор не представив чого іншого. А таке становище, очевидно, не правильне. Критик тільки тоді дає доказ, що зрозумів твір, коли його висновки мають значення для поета. Поет мусить вичути, що критик був думкою в тих царинах духового життя, де перебував він сам. Критика, що поступає йнакше, не сповняє svojого істотного завдання.

Сповняючи роллю посередника між автором і читачем, заспокоює критика інтелектуальні потреби загалу, займається виробленням його естетичного смаку та вчить його розуміти артизм. Артистична творчість, — це ніщо інше, як спроба усталити стосунок між власним „я“ творця й світом вартости.

Це спроба й змагання вишукати й показати в собі те, що уважається за вартісне. Осуд вартости твору залежить від глибини й обсягу думки, що її має в собі твір та від зв'язку її з інтересами й проявами життя, культурними напрямками часу й людства. Важний елемент поезії — це інтенція поетова й світогляд, що його бажає висловити своїм твором. Той погляд на світ і життя, а також метафізичні заложення, що проявляються в поезії, наз. ідеєю. Щоб підхопити як слід ідею авторову, критикові конче філософічне підготування. Філософія мусить стати за підставу критики, бо тільки в ній може критик ізнайти методу об'єктивного розгляду літань, що ними займається поет.

Але з другого боку вартість твору залежить не тільки від ідеї, що лягла в його основу, але в більшій мірі від артистичного оформлення цієї ідеї. Тому крім філософічного підготування мусить мати критик також естетичне.

Ці завдання критики можна сформулювати в кількох пунктах:

1. Критика мусить зрозуміти й відчутти твір, мусить зрозуміти індивідуальність творця, вичутти стан його душі на тлі життя людства.

2. Коли зрозуміє питання, що з нього вироста творчість даного поета, мусить вияснити значення цього питання в загальному розвоку людства.

3. Мусить зрозуміти не тільки ідею твору, але також форму, що в ній вона проявилася.

4. Мусить прямувати не тільки до того, щоб зробити автора й його ідеї зрозумілими для суспільности, але

5. завдання її також увійти в душу артистову й допомогти йому в тій праці, що dokonується в його нутрі, вказати йому властивий шлях та допомогти розв'язати ті сумнівні й питання, що з ними змагається поет.

Так отже сфера впливів критика широка й різна: він не тільки сам творить, переживаючи вдруге переживання поетові, не тільки є посередником між творцем і відборцем, не тільки помагає публіці зрозуміти заложення поетові, не тільки видосконалює естетичний смак і формує світогляд своєї доби, але також є дорадником поетовим. Без доброї критики нема доброї літератури, нема літературної культури. Можна сміло сказати, що критики — це співтворці літератури. Вони живуть у ній, література — це частина їхньої душі. Вони не можуть стояти поза нею, не можуть холодно до неї приглядатися. Трудно собі уявити, щоб якийсь напрям, якийсь новий прояв у літературі здобув собі право громадянства, увійшов у життя без допомоги критики. Деколи навіть найбільші поети самою своєю творчістю не зуміли продертись у світ, здобути літературний фронт. І вони самі ставали за критиків, щоб промостити собі шлях. Інша

річ, що часто голос критика, це голос „вопіючого в пустині“ (Хвильовий).

Творчість критика може відноситися тільки до одного поета, може охоплювати цілу літературу, або якийсь напрям, чи рух, може обмежитися тільки до власної літератури, але може також перейти поза границі краю й торкнутися міжнародніх літературних відносин. Критик — це посередник між рідною й чужою літературою. Познайомлює своїх із явищами чужої літератури й навпаки.

Підхід критика до автора й твору може бути різний: критик може тільки поділитися з читачами першими вражіннями, що їх зробила на нього лектура. Це буде щось наче лірично-чуттєва критика. Деколи це перше вражіння просякнуте ще рефлексією: це критика рефлексійно-лірична. Деколи критик виступає в ролі вчителя, — хоче показати, як повинно те чи те виглядати. Це було б щось ніби дидактична критика. Критика епічно-історична розглядає літературні напрямки, шукає їх родоводу, конфронтує з минувщиною. Вона не оцінює, тільки представляє. Душею артиста інтересується психологічна критика. Драматична критика дає образ авторових змагань із труднощами творення, або з публікою. Врешті з-під пера войовниче настроєного критика виходять полемічні речі. Очевидно, цей поділ теоретичний, і фактично не існує в своїй чистій формі. Всі ці „роди“ критики можуть виступати всуміш.

II. Наукова критика.

Але критика не може обмежитися тільки до власних імпресій, до wypowiedання власних, чисто особистих почувань, захоплень і т. п. Вона мусить видати про твір, чи інше літературне явище, умотивовані осуди (звідси її назва), а щоб це осягти, мусить у своїх дослідах послуговуватися науковим методом. Брак наукового методу може зробити з критика рецензента, а то й неук. Осуд критика мусить бути стислий, совісний і до найбільшого ступня об'єктивний. І тут уходить критика в другу царину — в царину науки. І тут зустрічається вона з другим видом критики, — науковою критикою, або, як її ще називають, історією літератури¹, чи філологією. Варто було б застановитися, яке взаїмовідношення обох цих родів до себе. Чи вони взаємно себе виключають, чи доповнюють, чи це дві окремі ділянки, чи може по суті становлять одну, й тільки різними дорогами доходять до однієї цілі?

Треба наперед постановити твердження, що суттєвої різниці між науковою й літературною критикою немає: Кри-

¹ Назва ця, як потім викажеться, невідповідна.

тика, як ділянка дослідів, у засаді одна, а предмет її — літературний твір і всі ті проблеми, що з ним зв'язані. Різний тільки підхід до літературних явищ, залежно від психічно-умової констукції дослідника. Науковий критик підходить до літератури зо стисло науковими методами досліду, стосує до неї виключно науковий апарат, без огляду на те, чи його досліди відносяться до минулих, чи сучасних літературних явищ. Зате літературний критик — це той, хто підходить до літератури скоріш із емоціонально-імпресіоністичним наставленням, лишаючи наукові методи на дальшому плані; послугується ними тільки допоміжно. Досліди літературного критика й його емоціонально-імпресіоністичний підхід може охоплювати так само літературу старшу, як і сучасну. Інша річ, що науковий метод легше стосувати до давнішої літератури, вже до деякої міри завершеної й скристалізованої, що на неї можна глянути з історичної перспективи, а емоціонально-імпресіоністичне наставлення має більше поле до попису в рамцях сучасної літератури, що ще пливка, жива й змінлива. Через те з чисто практичних поглядів дослідники з наставленням емоціональним звернулися до сучасної літератури, а подавляюча більшість людей із науковими диспозиціями присвятила свій труд давніший літературі. Звідси на цього рода працівників пішла назва „історик“ літератури, що пристала до них побіч єдино правильної назви „науковий критик“, бо факт, що вони займаються давнішою літературою, чисто випадковий, подиктований практичним поглядами. Аналогічно до цього побіч назви „наукова критика“ повстала баламутна назва „історія літератури“¹. Ця неясна термінологія стала за причину непорозумінь. Поважна група вчених (Лансон, Ренард, Брунетье, Петерсен, Хмельовські, Перетц) виступила з твердженням, що є дві критики з окремим змістом праці: наукова й літературна. Спираючись на назві „історія літератури“, що її помилково зідентифіковано з назвою „наукова критика“, переведено поділ між науковою й літературною критикою на фальшивій підставі, беручи за критерій поділу часовий момент. Науковій критиці виділено окремий зміст праці, обмежуючи її до дослідів над давнішою літературою, зате монополі на новішу віддано літературній критиці, відмовляючи їй у науковості. Забуто, що ціла література як сучасна, так і минула може бути предметом дослідів наукових і літературних критиків; нема, щодо цього, жодного часового обмеження. Такий поділ зовсім механічний і нічим необоснований. У цьому випадку не можна брати за критерій поділу

¹ Назва „історик літератури“ й „історія літератури“ визначає що інше: історія літератури — це згрупування історичних явищ у хронологічному порядку, а історик літератури — це людина, що виконає таке зіставлення.

часового моменту, бо, як уже було сказано, вирішальний чинник—це умово-психічна конструкція дослідників, що можуть займатися літературою всіх часів. Коли хтось підійде до біжучої літератури зо стисло-науковим методом, зробить із неї „історію“ літератури й навпаки, коли хтось підійде до найстаршої навіть доби з емоціональним ставленням, зробить із неї „сучасну“ літературу. Між давньою й сучасною літературою немає зовсім виразних границь; вони взаємно себе просякають, впливають на себе, а навіть дуже давні й віддалені епохи ще не зовсім скристалізувалися й усталилися, головню, коли ще наше відношення до них як слід не усталилося.

Згодом переведено різницю між цими двома видами однієї й тієї самої критики на зовсім іншій основі, але баламутство, що раз закоренилося, панує й надалі, а сприяє йому назва „історія літератури“¹.

Факт, що літературний критик освітлює явища літератури скоріш із емоціонально-імпресіоністичного становища, не виключає, як це вже було сказано, що літературна критика послуговується також науковим методом. Без цього критик не міг би вияснити, оцінити й визначити місце авторові й його творові в загальному доріжку власної й усесвітньої літератури. Літературний критик мусить мати відповідне загальне підготування та відповідний засіб знання про літературу як власну, так і всесвітню; крім цього мусить знати її теорію: поетику, стилістику, естетику, психологію творчости, соціологію штуки, мусить вміти послуговуватися помічними науками (нпр., бібліографією), словом, — у своїх дослідях мусить керуватися науковими методами. Тільки робить це в іншій мірі й ув інший спосіб, ніж науковий критик; бо коли для філолога науковий апарат найважливіша річ, то для літературного критика він служить тільки до висвітлення фактів, що стали б за підставу до сформування власних поглядів. Ціль наукового критика чисто теоретична: він хоче пізнати, дослідити. Він стоїть понад твором, як зовсім холодний, об'єктивний глядач. Зовсім не старається впливати на хід літературного руху. Завдання його — це предметове шукання, усталювання й розроблювання фактів. Дослідник-філолог мусить заховати спокій та об'єктивізм; свої особисті погляди на літературні явища ховає в тінь: рахується тільки з тим, що має перед очима й інтерпретує це. Учений не мусить конче гарно й займаюче писати, не мусить komponувати літературний твір, ані бути конче виховником чи вчителем читачів. Його ціль — це інтерпретація предмету, а осуд його може спиратися виключно на науковому аналізі.

¹ У нас назва „історія літератури“ визначає ціле знання про літературу, замість правильної „літературознавство“ („Literaturwissenschaft“), що історія літератури тільки частина його.

Зате становище літературного критика інше. Він послугується науковим методом остільки, оскільки це потрібне до розуміння, висвітлення явища, становища автора, проблем, що він порушив, врешті часу й середовища, що з нього вийшов і що в ньому працює. Але критик не обмежиться тільки до сухого ствердження факту, що є так і так. Він, крім цього, рівнобіжно до висвітлених фактів, виголошує свої особисті погляди, настрої, почування й думки про дану справу. Наукове дослідження стає йому за дошку до відбиття: він хоче, нпр., виступити з літературним маніфестом у своїм імені, чи в імені групи, що її репрезентує. Щоб це зробити, мусить мати якусь опертя, якусь вихідну точку. Тому аналізує якусь літературне явище й або доповняє його своїми міркуваннями, або протиставиться йому й дає власну концепцію. У формуванні осудів про автора, його твір, чи взагалі якусь літературне явище, він мусить заховати об'єктивізм; за те суб'єктивізм його проявиться у власному становищі до даного явища. Він не задовольниться становищем поета, але мусить іще виразно й ясно висвітлити своє власне відношення як до проблем, порушених автором, так і до середовища, що його автор репрезентує. Тут маємо наче два паралельні становища: з одного боку науково-об'єктивне ствердження фактів, з другого — суб'єктивне зазначення власного відношення, погляду й розуміння тих самих фактів. Це згідне з нашим založenням, що ми з нього вийшли на початку цієї розвідки: „критика має з одного боку не тільки пережити, відтворити й відчутти літературний твір, але також створити побіч авторової власну його концепцію, з другого ж боку має цей твір розслідувати, в'яснити й оцінити“. І власне в розслідуванні, в'ясненні й оцінці проявиться науково-об'єктивне становище літературного критика, зате в створенні побіч авторової власної концепції мусить проявитися його суб'єктивізм. Це подвійне становище критика ясно вказує на приналежність літературної критики з одної сторони до науки, з другої до мистецтва, про що й була мова на початку.

Лянсування суб'єктивних поглядів на тлі об'єктивного розслідування літературних явищ змушує критика прибрати їх у відповідну форму: критик, що хоче вплинути на хід літератури, мусить писати для когось, мусить цього „когось“ не так переконати, як скоріш захопити, змусити заінтересуватися тим, що його самого інтересує, засугерувати йому свої думки, переконання, становище. Тим то й форма його писань мусить мати мистецьку вартість. Сухий тон критикануковця не може мати більшого впливу на загал. Це бачимо яскраво в тих випадках, коли йде про „відкриття“ якогось забутого таланту, хоч би й з найдавнішої доби. Таке відкриття й прийняття поета загалом не може dokonати на-

уковець. Він віднесеться до цього поета так само, як до кожного іншого, заналізує його й поставить на підставі аналізу твердження, що цей поет вартісний. Але таких тверджень у нього знайдемо більше й про інших поетів так, що письменник, що про нього мова, згубиться між ними. Таке відкриття й здобуття права громадянства забутому письменникові може доконати тільки літературний критик. Його науково - об'єктивне становище дозволить з одного боку висвітлити, інтерпретувати даного письменника, з другого — його суб'єктивний підхід до справи дасть йому можливість виголосити свої чисто особисті вражіння, почування, захоплення, свій чисто особистий стосунок до автора, його проблем, світогляду, форми і т. п. та, прибравши в відповідну форму, накинути його читаючій публіці. Ці чисто особисті міркування в ніякому випадку не вплинуть на об'єктивізм у відношенні до досліджуваного явища. Бо суб'єктивізм критики не значить, що вона освітлює факти так, як їй подобається. Це неправдиве поняття. Критик мусить факти освітлити об'єктивно й тільки на їх тлі може висловити свої суб'єктивні погляди. Так отже літературній критиці не можна закидати брак науковости в дослідях. Критик наче будує дві рівнобіжні праці: одну об'єктивно критичну, другу суб'єктивну, а до будування цієї другої побуджує його власне перша. Голі, сухі факти, що до них дійшов критик на підставі наукового аналізу, будять у нього рефлексії, а його психічна конструкція змушує висказати ті погляди й думки, що повстали підо впливом досліджуваного предмету.

Накінець треба зазначити, що дуже виразну лінію між згаданими двома типами дослідників трудно провести в усіх випадках. Обидва ці типи у своїй чистій формі рідко виступають і в практиці можуть бути помішані. Часто одна й та сама людина може бути і науковим, і літературним критиком. І так, як літературний критик побіч суб'єктивізму послугується науково - об'єктивним апаратом, так само й науковий критик, побіч стисло наукових метод, може доповнювати й пронизувати свої студії суб'єктивними дигресіями. Коли візьмемо в руки якусь працю про літературу, то найчастіш можемо зразу пізнати, чи маємо до діла з науковим, чи літературним критиком. Навіть у менш різких випадках можна закваліфікувати дослідників і їх праці до однієї з тих категорій, залежно від того, котра умово - психічна диспозиція в них перемагає: наукова чи емоціонально - імпресіоністична. Важну ролю грає також форма й узагалі всі заложення, що з них автор виходить, а про які вже була мова вище. Треба ще додати, що більшість літературних критиків займається біжучою літературою через те, що легше зайняти особисте становище до явищ, що стаються на наших очах, серед яких живемо, з якими безпосередньо стикаємось, на

які можемо впливати, які нам „болять“. Це умотивоване психічними диспозиціями літературних критиків.

III. Сучасний стан української критики.

Коли мова про стан літературної критики в нас, то, ніде правди діти, він представляється дуже сумно й мізерно¹. У нас скоріш можна говорити про наукову критику, й то майже виключно в відношенні до давньої літератури. Але й ця критика не сповняє як слід свого завдання. Новіша література, поза малими виїмками, не заінтересувала ані наукових, ані літературних критиків². Критика зійшла в нас до ролі газетних рецензій. У більшості випадків ці рецензії стоять на дуже низькому поземі, бо беруться за них мало покликані люди, без відповідного підготування. Пишуть їх скоріш із журналістичного обов'язку. Такий стан літературної критики не може, очевидно, добре відбитися ані на нашому літературному житті, ані не може вплинути на формування естетичного смаку читаючої публіки. Доходить до того, що серед нашого загалу панує переконання, що в нас немає літератури в європейському значенні. Читачі кидаються масово на перекладну літературу (до речі: чужою мовою). Відповідальність за це тяжить на нашій критиці, що не взяла в свої руки літературних справ і не повела праці так, як слід. Ніхто не береться в нас за труд переоцінки всієї літературної продукції та відділення перлин від сміття, що їх заглушує. Нашу літературу треба б пересіяти через густе сито, а тоді безліч непотрібного баласту відпала б і становила б тільки бібліографічні позиції. Звичайний читач бере в руки лектуру, читає, що попаде, а коли йому попадається макулатура, інстинктивно відчує це, кидає лектуру й зраджується до рідної літератури. Доходить до того, що в нас залюбки читається нпр. Сінклера „Король вуголь“, але на Франків „Борислав сміється“ махається рукою, бо це „своє“, тому а ргіогі нічого не вартє.

Отже ролю провідників повинні взяти на себе відповідно підготовані літературні критики, люди, що органічно зв'язані з літературою, що живуть у ній і до певного ступеня формують її. Вони мають підсувати читачеві лектуру³. Тоді напевно не було б такого застрашального стану в нашій лі-

¹ Тепер працюють такі визначніші критики: Зеров, Филипович, Якубський, Хвильовий, Перетц, Музичка, Драй-Хмара, Дорошкевич, на Радянщині та Л. Білецький, Д. Донцов і ін. в Галичині й на еміграції.

² Огляд цілості дав тільки Зеров у цінній праці: „Від Куліша до Винниченка“.

³ Останніми часами в нас трохи покращало; появилось кілька літературних журналів („Вісник“, „Дажбог“, „Дзвони“, „Наша Культура“ і ін.), що поручають публіці відповідні твори. Але з певних поглядів декотрі з них не сповняють своєї місії, про це пізніш.

тературі, який панує зараз. Бо чим же ж гірша нпр. повість Франкова від згаданої повісти Сінклера? Коли ближче до них приглянутись, зіставити й заналізувати, то легко можна переконатися, що повість Франкова перевищає американську¹. Чи ж отже повість Франкова не могла б уже була давно дочекатися перекладів на чужі мови? І так можна б перейти багато інших творів. Треба тільки когось, хто б відобув ті цінності наверх і показав їх другим. Остаточо кожний із нас якогось ступеня „критик“, бо кожний, хто прочитає твір, думає щось про нього. Але брак відповідних здібностей, підготування й т. п. не дозволяє кожному зразу як слід зорієнтуватися в індивідуальності й проблемах автора, головно, коли він незвичайний. Дуже часто нам не подобається нпр. якась стилева будівля, й тільки коли хтось вияснить нам усі її тайники, зачинаємо на неї дивитись іншими очима. Так само й з твором слова.

Засаднича хиба нашої критики — це фальшивий підхід до мистецького твору й артиста, забувається в нас, що до художнього твору треба підходити передовсім із естетичними критеріями. Тим часом у нас лишають цю сторінку на боці, а за підставу беруть ідеологію, й то найчастіш політичні й суспільні погляди власні й конфронтують із авторовими. І коли ідеологія авторова не згоджується з ідеологією критиковою, тоді творові відмовляється всяку вартість, хоч би він відповідав усім вимогам естетики й сповняв всі постулати, що ставить усе літературному творові. Зате, коли ідеологія авторова згідна з поглядами критика, тоді сипляться на твір похвали, хоч би він артистично стояв дуже низько². У висліді доходить до того, що про один і той сам твір маємо *x* різних суперечних оцінок, осудів, думок. Бо й як можна сказати, чи твір вартісний, чи ні, чи містецький, чи ні, коли підходить до нього не з тими критеріями, що потрібні до ствердження цього питання? Кожний дивиться на нього крізь окуляри своєї ідеологічної групи, а то й політичної партії³. Таке становище критики дезорієнтує читачів, що губляться в суперечностях, і вкінці безрадно опускають руки. Критик у таких випадках стає на зовсім помилковому становищі: замість розглядати ідею авторову на його площині, витикає йому, що визнає такі й такі погляди, й закидає, що не висловив

¹ Розмір статті не дозволяє ближче обговорити цих повістей.

² Такі відносини панують неподільно на Радянщині, а яскравий доказ цього — трагедія Хвильового. Доки писав у душі панівної ідеології, був першорядний письменник. Коли його ідеологія змінилася й вказала „ухили“ („Вальдшнепи“), відмовлено його творам всяку мистецьку вартість. Коли ж знову під примусом став писати агітаційні етюди, критика вдарила в тон похвал, хоч останні речі Хвильового під оглядом мистецьким слабенькі.

³ Такий стан убив на Радянщині цілий ряд першорядних літературних і критичних талантів.

інших, таких, які бажав собі критик. Забувається, що ідея авторова, його світогляд, — це тільки одна з складових частин твору, засаднича — це форма, спосіб, ув який автор підійшов до своєї ідеї, схопив її й дав їй зовнішній вигляд та вислів. Коли б до твору підходили з естетичними критеріями, не могло б бути про один і той сам твір стільки суперечних думок. Тоді навіть критики з різним світоглядом, відмінним від авторового, мусіли б згодитися, що даний твір або мистецький, або ні. Бо коли щось гарне, то подобається всім, принаймні в якійсь даній добі, коли панують окреслені естетичні права. Ідея авторова може критикові не подобатися, він може це ствердити, може з нею не погодитися, може врешті протиставити їй свою власну, але не може за це відмовити творові мистецьку вартість, коли він відповідає засадам естетики. Треба пам'ятати, що всяка ідея, що є витвором людства, мусить нас інтересувати й мусить бути вартісна (хоч би ми й визнавали іншу), оскільки автор умів до неї глибоко підійти, освітлити її всебічно, охопити в усій її величі та прибрати її в артистичну форму. Треба йти за словами одного з отців Церкви: „ніщо, що людське, не є мені чуже“. Чи ж справді всі твори комуністичних письменників були б безвартісні й навпаки, чи ціла „буржуазна“ література була б справді позбавлена мистецької вартості? Так виходило б, коли б ми дивились на твори тих і тих письменників крізь окуляри обох цих діаметрально різних світоглядів. Адже ані творам Ромена Роланда не можемо відмовити артистичної вартості тільки за те, що він комуністичний, ані нпр. Честертоніві, чи Зельмі Лагерлеф за те, що вони проповідують католицьку ідеологію. Всі вони мистці. Бо властиво форма, зовнішній вираз — це найважливіша річ у мистецтві. Навіть мала ідея, дрібний помисел, гарно оформлений, дасть мистецький твір. Зате навіть найкраща, найглибша ідея, прибрана в невідповідну форму, не може становити художнього твору; може це бути наукова праця, або виклад, прибранний у форму оповідання, але ніколи мистецький твір. Правдивий мистець старається получить глибину ідеї з досконалістю форми.

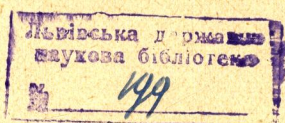
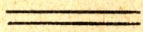
Цей фальшивий підхід до артистів слова й їхніх творів панує також у науковій критиці. Схема наукового аналізу мусить бути так уложена, щоб під неї не вимкнулась ані одна проблема, зв'язана з твором. Тим часом більшість наших науковців на це не звертає уваги, й односторонньо опрацьовує літературні явища, висуваючи на перший план другорядні квестії, а поминаючи першорядні. Так, нпр. С. Єфремів повинен був дати своєму „українському письменству“ скоріш заголовок: „Розв'яз суспільних питань у українській літературі“, або щось у цьому сенсі. Автор дав просту відповідь тільки на одне питання, й то позаестетичне,

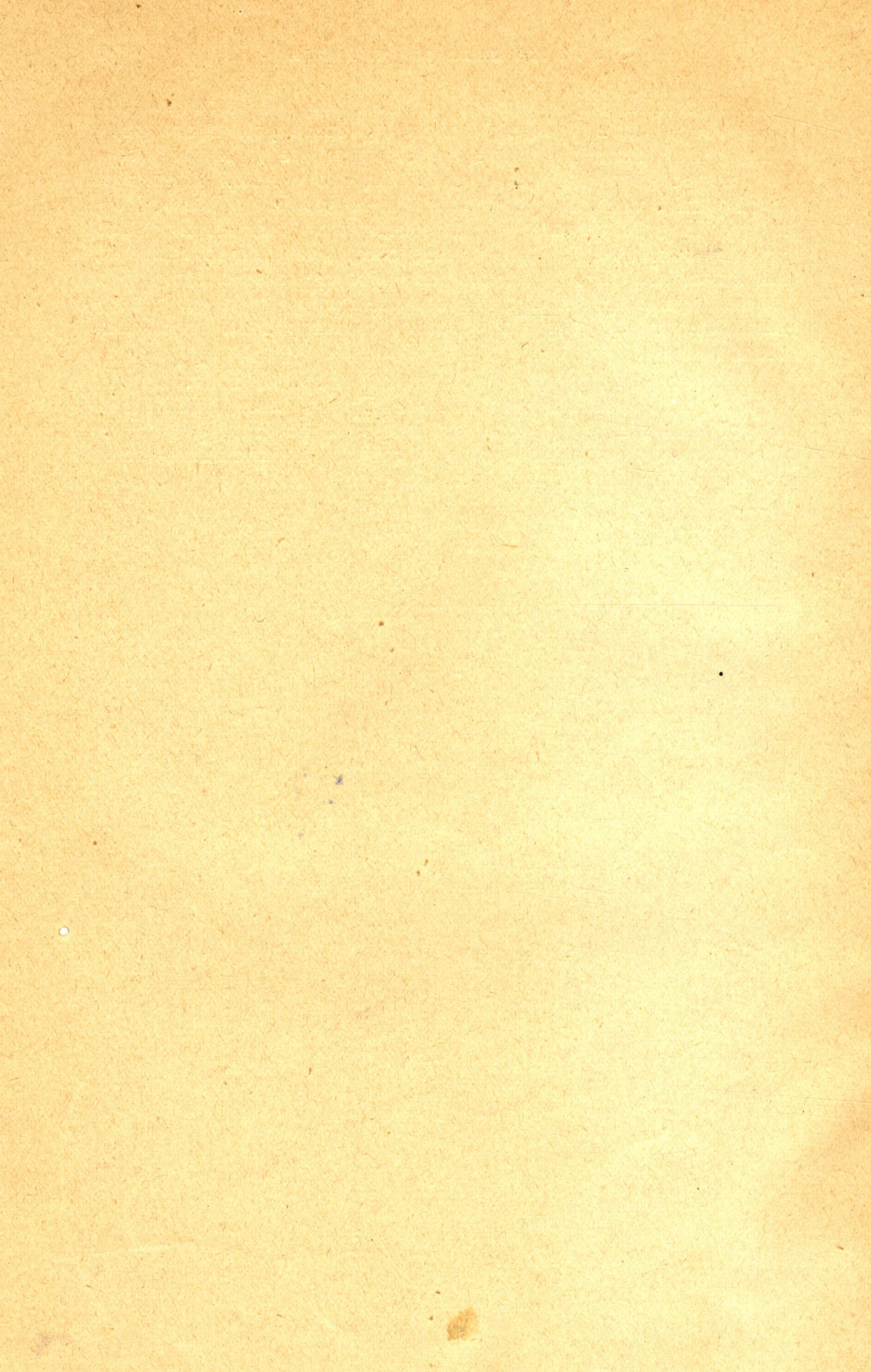
й на підставі цього оцінював та класифікував письменників і їхні твори та визначав їм місце в літературі. Цього роду становище критиків до літератури не вийде їй на добре.

Чуємо часто нарікання критиків, що в нашій літературі як давнішій, так і біжучій, брак, поза малими виїмками, талантів. Зовсім не так: треба з натиском підкреслити, що письменники в нас багато краще сповнили своє покликання, ніж критики. Наша наймолодша література має цілий ряд добрих талантів, і представляє дуже цікаву картину, а давніша література не грішить браком першорядних правдивих мистців слова.

Перед нашою критикою стоять поважні завдання так супроти письменників, як і читачів. Треба тільки, щоб люди доброї волі з відповідними здібностями, солідним науковим підготуванням і зрозумінням ваги справи та відповідальности, що на них тяжить, приступили до своєї шляхетної і вдячної праці.

М-р Володимир Барагура.

БІБЛІОТЕКА «НАШОЇ КУЛЬТУРИ»

ВИПУСТИЛА ТАКІ ВИДАННЯ:

1. Парастас або Велика Панахида за в Бозі спочилих. З благословення Митрополита Діонісія, переклав професор Іван Огієнко. Кирилівськими черенками, з наголосами. 1935 р., 60 ст. Ціна 1 зл.

2. Проф. Д-р К. Студинський: Павло Йосип Шафарик і українці. До історії українсько-чеських зв'язків. 1935 р., 14 ст. Ціна 30 гр.

3. М-р В. Барагура: Суть і завдання літературної критики. I: Літературна критика, II: Наукова критика, III: Сучасний стан української критики. 1935 р., 16 ст. Ціна 50 гр.

Набувати ці видання можна по всіх українських книгарнях або від Адміністрації „Нашої Культури“: Warszawa 4, ul. Stalowa 25 m. 10.

Науково-літературний місячник „Наша Культура“ виходить чотириаркушевими книжками. Головний Редактор і Видавець Проф. Д-р Іван Огієнко. Передплата в краю: 10 зл. річно, 5 зл. піврічно, 2'50 зл. чвертьрічно; в Європі 12 зл., поза Європою 3 дол. річно. Адреса Редакції: Warszawa 4, ul. Stalowa 25 m. 10. Конто чекове П. К. О. № 5880. На розрахункових переказах (синіх) дописувати: Warszawa 4, „Nasza Kultura“, kartoteka 15.

ВСІ НАВЧАЙМОСЯ СВОЄЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ!

Хто хоче навчити я доброї української літературної мови,
ТОЙ МУСИТЬ ПЕРЕДПЛАТИТИ НА 1936 РІК

Науково-популярний місячник „РІДНА МОВА“

присвячений всебічному вивченню УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.—Головний Редактор і Видавець Проф. ІВАН ОГІЄНКО. ПЕРЕДПЛАТА: 6 зл. річно, 3 зл. піврічно, 1.60 чвертьрічно. За границею: в Європі 8 зл., поза Європою 2 амер. долари. Зразкове число 50 гр. Конто чекове П. К. О. число 27110.

Адреса Редакції й Адміністрації: Warszawa 4, ul. Stalowa 25 m. 10. В журналі друкується „Початкова Граматика української літературної мови“, приступна для широкого громадянства.

для ОДНОГО НАРОДУ — ОДНА ЛІТЕРАТУРНА МОВА!

0,45ком

(1986)

PJ1

199

рп 199

В. БАРАГУРА

Суть